

NÁRAI MÁRTA – PÉCSI GERTRÚD – TÓBIÁS LÁSZLÓ

ÖNKÉNTES SEGÍTŐ GYAKORLAT EGYETEMISTÁK TÁRSADALMI ÉRZÉKENYÍTÉSÉRE

BEVEZETÉS

Egy egészséges, jól működő társadalom elképzelhetetlen a társadalmi problémák kezelésében, a társadalmi folyamatok alakításában szerepet vállaló aktív állampolgárok nélkül. Kutatási tapasztalatok (BOUMENDIL é. n.; CZIKE 2006; NÁRAI 2008, 2014a, 2014b; NÁRAI–REISINGER 2016) szerint az önkéntesség, a civil szervezeti aktivitás, a társadalmi problémák iránti érzékenység lényegesen jellemzőbb a magasabban kvalifikált emberek körében. Másrészt külföldi tapasztalatok (BROWN 1999a; SMITH 1999; WILSON–MUSICK 1999) azt mutatják, hogy a szocializáció szempontjából kitüntetett egyik életkori szakaszban, a fiatal korban szerzett segítő tevékenységgel, önkéntességgel, közösségi részvétellel kapcsolatos élmények, tapasztalatok a felnőttkori aktivitás szempontjából nagyon meghatározóak. Például a középiskolás korban, illetve a felsőoktatási évek alatt gyakorolt önkéntesség, segítő tevékenységben való részvétel növeli annak valószínűségét, hogy valaki felnőttkorában is aktív szerepet vállal e tekintetben. Fontos tehát, hogy a fiatalok tanulmányaik során találkozzanak olyan lehetőségekkel, amelyek teret adnak a társadalmi érzékenység kibontakozásának, a mások¹ helyzete és problémái iránti nyitottságnak, és erősítik a társadalmi felelősségvállalás, szerepvállalás fontosságának tudatát, lehetőséget teremtenek e téren közvetlen tapasztalatszerzésekre. Ebből a szempontból nem elhanyagolható a középiskolák, de felsőoktatási intézmények felelőssége sem.

¹ A „másokba” a saját családi, rokoni kapcsolatokba, illetve baráti körhöz nem tartozókat értve.

TÁRSADALMI ÉRZÉKENYÍTÉSÉRE ÉS SZEREPVÁLLALÁSRA SZOCIALIZÁLÁS

A családi közegnek valóban nagy szerepe van a személyiség alakulásában. A család értékeit, normákat közvetít, magatartásmintát nyújt, tapasztalatokat ad át, elsődleges szocializációs közegünk (ANDORKA 2006). Ennek értelmében fontos mintaadó szerepe van a felnövekvő generációk számára abban is, hogyan gondolkodnak, hogyan viszonyulnak a segítségre szoruló társadalmi csoportokhoz, szolidárisak vagy sem, sajátjuknak tekintik-e a társadalmi-környezeti problémákat vagy sem, érzik-e, értelmezik-e ezek kialakulásában, illetve oldásában, kezelésükben saját felelősségüket vagy sem.

A szülői, rokoni minták mellett a társadalmi érzékenység, segítői attitűd, társadalmi felelősség- / szerepvállalás szemléletének, gyakorlatának kialakításában más szocializációs közegeknek is meghatározó jelentőségük van. Különösen napjainkban és a magyar társadalomban, ahol, bár a szolidaritás fontos értéknek számít, és nagy hagyományai vannak (CZAKÓ–HARSÁNYI–KUTI–VAJDA 1995; KUTI 1997; CZIKE 2006), de elsősorban a családi, rokoni berkekben élőkre koncentrálódik és korlátozódik (Önkéntes munka 2012; Az önkéntes munka 2016), egyébiránt viszont alacsony a cselekvő, aktív állampolgárok aránya (lásd pl. CSEPELI–PRAZSÁK 2011; NÁRAI–REISINGER 2016), hiányoznak a pozitív társadalmi minták e téren, a családok többségében a szülők nem szolgálnak példaként, mintaképül gyermekeiknek a társadalmi érzékenység, társadalmi szerepvállalás, felelősségvállalás terén (BARTAL–KMETTY 2010; NÁRAI–REISINGER 2016).

Fontos szereplők e téren az oktatási intézmények és a különböző közösségek, civil szervezetek (pl. vallási közösségek, egyesületek, klubok, alapítványok). Előbbiek az érzékenyítésben, a segítő, odaforduló attitűd, illetve a társadalmi felelősségvállalás szemléletének, igényének és képességének kialakításában játszhatnak inkább szerepet, míg az utóbbiak terepet biztosíthatnak a társadalmi szerepvállalás, a felelős cselekvés, az aktív állampolgárság gyakorlására. Hogyan tudnak hozzájárulni az oktatási intézmények ennek az érzékenységnak a kialakításához? Elsősorban nem a hagyományos tudásátadás révén, bár bizonyos téren erre is szükség van, hanem a nonformális és informális eszközöket, módszereket is használó tapasztalati tanulás révén tehetnek nagyon sokat a fogékonyság megteremtésében, a szemléletformálásban, az érzékenyítésben pl. azáltal, hogy lehetőséget adnak diákjaiknak a személyes megtapasztalásra, arra, hogy olyan programokban, projektekben, tevékenységekben vehessenek részt, társadalmi problé-

mákkal ismerkedhessenek meg, amelyek által megélhetik és megérthetik a segítségnyújtás, szolidaritás, felelősségvállalás fontosságát. Már kisiskolás, de akár óvodás korban életkoruknak megfelelő módon és formában lehet a gyerekeket érzékenyíteni a segítségnyújtásra, az odafigyelésre, a mások érdekeinek figyelembevételére azáltal például, hogy különböző szituációkon, szerepjátékokon keresztül megmutatjuk számukra, hogyan segíthetnek rászoruló embertársaiknak, az időseknek, a fogyatékosokkal élőknek vagy a nélkülözőknek, vagy mit tehetnek a környezetük védelme érdekében. Középsiskolás kortól pedig, de akár már a felső tagozatban is, olyan programokba, illetve tevékenységekbe is bevonhatók a fiatalok, amelyek egyrészt konkrét társadalmi problémákkal és / vagy segítségre szoruló csoportokkal ismertetik meg őket, másrészt azok megoldásában, kezelésében való szerepvállalásra érzékenyítenek, adnak lehetőséget kipróbálás, aktív bevonódás, tevékenység révén. De hogy ez működni tudjon, ahhoz szükség lenne a társadalmi szerepvállaláshoz, társadalmi részvételhez, jogtudatossághoz szükséges konkrét ismeretek, tudások átadására, illetve készségek, képességek fejlesztésére is, amire akár a formális oktatás keretein belül is sor kerülhet, kiegészítve a tapasztalati tanulást. A Flash Eurobarométer nemzetközi felmérés tapasztalatai szerint (GÁTI 2010) egyébként maguk a diákok az iskolának lényegesen nagyobb szerepet szánának az aktív állampolgársághoz szükséges információk és ismeretek átadásában, készségek kialakításában és fejlesztésében (pl. társadalmi szerepvállalási és részvételi lehetőségek, állampolgári jogok és kötelességek, érdekérvényesítési lehetőségek stb.).

Ezek a fiatalkori élmények a tanulás és a tapasztalatok által járulnak hozzá a felnőttkori társadalmi aktivitás ösztönzéséhez; ezek a tapasztalatok, tudások szemléletet formálnak, információt adnak az aktív társadalmi szerepvállalás, illetve segítségnyújtás lehetőségeiről és jelentőségéről, a hátrányos helyzetű, segítségre szoruló társadalmi csoportokról, és nem mellesleg megtapasztalható az a jó érzés, ami mások segítségéből² fakad (BROWN 1999b), és amit jó újra és újra átélni. Ugyanakkor kutatók (SMITH 1999; WILSON–MUSICK 1999) arra is felhívják a figyelmet, hogy csak az önként vállalt és élvezetesnek talált segítő tevékenységnek, önkéntes munkának, közösségi részvételnek van

² Önkéntesek körében végzett különböző felmérések rendre azt mutatják, hogy az önkéntes tevékenységet végzők motivációi között az egyik leghangsúlyosabb elemként az a pszichés jutalom, lelki „bevétel” („jó érzés másoknak segíteni”) jelenik meg, amit az önkéntes tevékenység során általában átél az ember (CZIKE 2006; BARTAL–KMETTY 2010; NÁRAI–REISINGER 2016).

pozitív hatása a felnőttkori társadalmi aktivitásra, a kötelezően végzendő vagy értelmes végkimenettel nem igazán bíró tevékenység pont ellenkező hatással járhat. A Nemzeti Alaptantervben (Nat) kerettantervi elemként is megjelenik a „Felelősségvállalás másokért, önkéntesség” címmel nevesített fejlesztési terület, nevelési cél. „A Nat [...] célul tűzi ki a hátrányos helyzetű vagy fogyatékkal élő emberek iránti szociális érzékenység, segítő magatartás kialakítását a tanulóknál úgy, hogy saját élményű tanuláson keresztül ismerik meg ezeknek a csoportoknak a sajátos igényeit, élet-helyzetét. A segítő magatartás számos olyan képességet igényel és fejleszt is egyúttal (együttérzés, együttműködés, problémamegoldás, önkéntes feladatvállalás és -megvalósítás), amelyek gyakorlása elengedhetetlen a tudatos, felelős állampolgári léthez.” (Nemzeti Alaptanterv 2012: 10 643.) Ugyanennek a célnak a megvalósulását segíti a Köznevelési törvény³ az érettségi nappali tagozaton való megszerzésének feltételeként 2016 óta kötelező 50 óra közösségi szolgálat⁴ előírásával. Ahol sikerült a kezdeti nehézségeken úrrá lenni, a közösségi szolgálat értelmét megérteni és megértetni, valamint a diákok szabad választásának teret adva, a fogadó intézmények, szervezetek lehetőségeinek megfelelően alakítani a kereteket, és valóban értelmes, hasznos tartalommal, tevékenységgel megtölteni, ott a közösségi szolgálat elérheti célját: hozzájárulhat a társadalmilag felelős szemlélet formálásához, ahhoz, hogy a fiatalok majdan a társadalmi problémák megoldásában, környezetük alakításában aktívan közreműködő, szociálisan érzékeny, cselekvő, felelős állampolgárrá váljanak. A 2018-as új Nat-tervezetben is fontos nevelési célként fogalmazódik meg az aktív állampolgárságra nevelés, a kiemelt kompetenciaterületek között a társadalmi részvétel és felelősségvállalás kompetenciája továbbra is megtalálható (A Nemzeti alaptanterv tervezete 2018: 5, 32). A felelősségteljes és aktív állampolgári léthez szükséges készségek, képességek kialakításában és fejlesztésében a Nat-tervezet kalkulál a pedagógusok és a szülők mintaadásával, másrészt hangsúlyozza a lokális szintű „kulturális, hagyományörző, környezetvédő vagy karitatív tevékenységekbe való iskolai szintű bekapcsolódást”, melynek során a fiataloknak „lehetőségük nyílik megtapasztalni a közösségi élmények identitást alakító hatásait” (A Nemzeti alaptanterv tervezete 2018: 5).

³ 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről.

⁴ Hasonló, kötelező jellegű segítő tevékenységet végeznek a fiatalok az USA egyes államaiban és Izraelben (PERPÉK 2011).

A felsőoktatási intézményekben tanuló fiatalok esetében is vannak olyan kezdeményezések (pl. kurzusok, projektek, programok, illetve pályázatok formájában), amelyek lehetőséget adnak a hallgatók társadalmi problémák iránti érzékenyítésére, segítő tapasztalatok szerzésére, a társadalmi szerepvállalás, felelősségvállalás gyakorlására, megtapasztalására, ilyen irányú szemléletformálásra. Erre azért is szükség van, mert jelenleg az egyetemisták körében jellemzően nem beszélhetünk aktív állampolgári tudásokról, motivációkról, kompetenciákról, ezek fejlesztése ugyanakkor a felsőoktatás értelmiségnevelési feladatai közé kellene, hogy tartozzon (TÓBIÁS 2014a). A társadalmi szerepvállalás és felelősségvállalás szemléletének, igényének kialakításában tehát nem elhanyagolható a felsőoktatási intézmények felelőssége. A Debreceni Egyetem hallgatóinak körében folytatott 2011-es OTKA-kutatás során pl. megállapították (FÉNYES–KISS 2011), hogy csupán a diákok 6%-a végez rendszeresen (heti, havi 1-2 alkalommal) valamilyen önkéntes tevékenységet, és háromnegyedük még soha nem vett részt ilyen tevékenységben. A tradicionálisan segítő szakmát tanulók (pl. egészségügyi képzések, óvónő) körében szignifikánsan magasabb volt az önkéntesek aránya. Hasonló eredményekre jutott a Széchenyi István Egyetemen 2013-ban folytatott vizsgálatunk, amely a hallgatók társadalmi problémák iránti érzékenységét, társadalmi aktivitását, szerepvállalását próbálta feltárni. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy elenyésző a hallgatók cselekvési tapasztalata, kevesen végeztek vagy végeznek önkéntes tevékenységet, a társadalmi részvétel eszközeivel, lehetőségeivel nincsenek tisztában, nem igazán látják sem egyéni, sem választott szakmájuk lehetőségét, felelősségét egyes társadalmi problémák kezelésében. Az is elmondható, hogy középiskolás éveik alatt – sem iskolán belül, sem iskolán kívül – nem nagyon kaptak ösztönzést társadalmi aktivitásra (TÓBIÁS 2014a; NÁRAI 2015). Ez utóbbi a közösségi szolgálat bevezetésével reményeink szerint változott, de erre nézve nem igazán rendelkezünk információval.

Tanulmányunk további részében a győri Széchenyi István Egyetemen több mint egy évtizede folyó, napjainkban „Önkéntes segítő gyakorlat” névre hallgató kurzust mutatjuk be, amely célul tűzte ki a fiatal értelmiségiek társadalmi érzékenységének növelését, a társadalmi felelősségvállalás, szerepvállalás fontosságának megismertetését, és amely lehetőséget teremt e téren a közvetlen tapasztalatszerzésre. A cikk szerzői közül Tóbiás László és Pécsi Gertrúd jelen voltak a stúdium megszületésekor, míg Nárai Márta három éve kapcsolódott be a tantárgy munkálataiba.

ÖNKÉNTES SEGÍTŐ GYAKORLAT STÚDIUM A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEMEN

Vannak tudások, amik nem szerezhetőek meg az iskolapadban. Más társadalmi csoportok helyzetét csak személyes tapasztalat révén ismerhetjük meg. Egy értelmiségi pályára készülő fiatal embernek erkölcsi kötelezettsége ismernie a társadalmi problémákat, és hozzájárulnia azok enyhítéséhez.

Ezen céllal a győri Széchenyi István Egyetem (akkoriban)⁵ Szociális Munka Tanszéke, Tóbiás László kezdeményezésére a 2005-ös tanév tavaszi félévében indította el a programot. A szabadon választható tárgy különböző neveken futott az évek során; kezdetekben Önkéntes Program, jelenleg Önkéntes segítő gyakorlat néven szerepel a különböző (mérnök, informatika, gazdálkodási, jogi, zenész, egészségügyi) szakos hallgatók tantárgyi listáján. A tárgyat félévente 40–60 hallgató választja, de volt olyan félév, hogy közel száz hallgatónk volt. Összességében a 2017/18-as tanév tavaszi félév végéig több mint 1 500, alapvetően nem segítő szakmát választott hallgató tapasztalta meg a kurzus keretein belül, hogyan lehet személyes segítséggel hozzájárulni hátrányos helyzetű / rászoruló emberek jólétének javításához, és foglalkozott saját és leendő hivatása társadalmi problémák kezelésében játszott lehetőségeivel, felelősségével.

A gyakorlat keretében heti 3 órában közvetlen személyes, nem szakszerű segítséget kell nyújtania a hallgatónak, az általunk felkínált győri gyakorlati helyek valamelyikén, amelyek között van: gyerekekkel, idősekkel, hátrányos helyzetű családokkal, fogyatékos-sággal élőkkel foglalkozó szervezet. Több szervezet a program indulása óta partnerünk. A hallgatók laikusként vállalható feladatai az egyes gyakorlati helyeken: korrepetálás, szabadidős tevékenység szervezésében és lebonyolításában való részvétel, beszélgetés, sétáltatás, bevásárlás idős vagy fogyatékos-sággal élő emberek számára. A konkrét gyakorlati helyet a hallgató választhatja ki. A gyakorlat időpontját a fogadó intézmény és a hallgató közösen határozzák meg, így lehetőség van a hallgató egyéb óráihoz igazodni, egyes helyeken a gyakorlat hétvégén is teljesíthető. Kivételes esetben – például ha a hallgató a diplomamunkáját írja, keveset jár Győrben – a lakóhelyén is letöltheti a gyakorlatot, ha találunk megfelelő fogadó intézményt. A gyakorlati helyeken jól képzett, nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkező szociális végzettségű tereptanárok segítik a

⁵ Jelenleg a tanszék elnevezése: Szociális tanulmányok és szociológia tanszék.

hallgatókat, sok esetben saját volt (szociális munkás, szociálpedagógus) hallgatóink. A félév során folyamatosan kapcsolatban állunk a tereptanárokkal – egyéni és csoportos találkozás keretében – így az egyes hallgatók gyakorlati munkájáról képet kapunk, és szükség esetén orvosolni tudjuk az esetlegesen felmerülő problémákat.

A stúdium célja, hogy:

- a hallgatók a gyakorlatban találkozzanak valamely ok miatt különleges támogatásra szoruló társadalmi csoportokkal, személyes segítségükkel járuljanak hozzá a csoport-hoz tartozó személy(ek) jólétének javításához,
- tudatosítsák a gyakorlat során a társadalmi problémákra és azok kezelésére vonatkozó tapasztalataikat,
- szerezzenek saját élményt a tapasztalati tanulás lehetőségeiről,
- énképükbe építsék be az értelmiségi felelősségvállalást a társadalmi integráltságért, a társadalmi problémák kezelésében való aktív részvételt.

A hallgatók számára a megfelelő gyakorlati hely kiválasztását segíti a minden félév elején megszervezett toborzó, melyen a gyakorlati helyek képviselői bemutatják intézményüket, szervezetüket, és elmondják, hogy kiket és milyen feladatokra várnak. A bemutatkozás természetesen interaktív, teret ad a hallgatók kérdéseinek is, akik előzetesen már tájékozódhatnak a terephelyekről és a vállalható feladatokról a tanszék honlapján és az Önkéntes Program Facebook oldalán (<http://szoc.sze.hu/reszletek>). A hallgatók a szervezetek bemutatkozása után választanak maguknak terephelyet.

Szeminárium keretében kéthetente két tantermi órában, két oktatóval dolgozzuk fel a terepen szerzett tapasztalatokat. A szemináriumok egyrészt a gyakornokok tapasztalatainak tudatosítását és általánosítását szolgálják, másrészt szociál- és társadalompolitikai kontextusba helyezését. E célok megvalósítása érdekében a szemináriumok során aktuális szociológiai, szociál- és társadalompolitikai kérdések feldolgozására is sor kerül, a hallgatók ezekhez cikkeket, sajtótudósításokat, filmajánlásokat kapnak, melyek feldolgozásával is készülniük kell a szemináriumokra, s aktívan kell részt venniük azokon. Nagyon fontos eleme programunknak az aktuális társadalmi helyzetről, társadalmi problémákról, segítségre szoruló társadalmi csoportokról való beszélgetés, mivel azt tapasztaljuk, hogy a nem segítő szakmákat tanuló fiataloknak nagyon kevés lehetőségük van erre. Sem az oktatás, sem a magánélet keretein belül nem jelennek ezek meg hangsúlyosan, ugyanakkor úgy érzékeljük, hogy a szemináriumi munka előrehaladtával, a

hetek-hónapok múlásával bebizonyosodik, hogy van erre igényük. Nagyon sok sztereotípiá, részizagság, téves információ él a fejekben, melyek lebontására is van lehetőség, illetve annak megmutatására, hogy az egyéni sorsok és helyzetek mögött társadalmi, gazdasági strukturális okok is meghúzódnak. A szeminárium keretében csapatépítő, illetve különböző készségfejlesztő gyakorlatokat is végzünk.

A programunkban részt vevő és a későbbiekben önkéntes tevékenységre vállalkozó hallgatókat támogatjuk abban, hogy az *Európai Önkéntes Szolgálat (EVS)*⁶ keretében az *Unió tagállamaiban, illetve európai és más kontinensen levő partnerországokban hosszú távú (fél-, akár egyéves) önkéntes tevékenységet vállaljanak. Az eddigi hallgatóink közül két mérnök hallgató volt EVS-en, egyikük Németországban egy fogyatékossgal élőkkel foglalkozó szervezetnél, másikuk Finnországban. Érdekesség, hogy egy közlekedésmérnök szakos hallgató a program indulásakor vette fel a tárgyat. Már abban a félévben is nagyon aktív volt, több szervezetnél végzett önkéntes tevékenységet, majd megszakította mérnöki tanulmányait és a Pécsi Tudományegyetem szociális munka szakán szerzett diplomát.*

HALLGATÓI ÉS TEREPTANÁRI VÉLEMÉNYEK AZ ÖNKÉNTES SEGÍTŐ GYAKORLATRÓL

A kurzuson részt vevő hallgatók többségére nem jellemző, hogy korábban bármi hasonlót csinált volna, tehát számukra teljesen új vagy szokatlan helyzetben, szerepben próbálhatják ki magukat, ami fejleszti önállóságukat, problémamegoldó-képességüket, együttműködő-készségüket, és nem utolsósorban formálja szemléletüket, szélesíti látókörüket. A gyakorlatot „Segítő kapcsolat részese voltam” című házi dolgozat zárja, melyben a hallgatóknak saját tapasztalataira, fejlődésükre kell reflektálniuk. Az írások nagy része azt mutatja, hogy a tapasztalati tanulás által át-

⁶ Az Európai Önkéntes Szolgálat a 18–29 évesek számára nyújt lehetőséget a nemzetközi önkéntességre 2–12 hónapos időtartamra. A munka civil szervezeti keretek között folyik, a fiatalok küldő és fogadó civil szervezeteken keresztül vehetnek részt az EVS-ben, amely hatékony módja annak, hogy a fiatalok eltérő szemléletű, gondolkodásmódú környezetben próbálják ki magukat, megismerjenek más országot, kultúrát, munkatapasztalatra tegyenek szert, bővítsék nyelvtudásukat, fejlesszék képességeiket, építsék személyiségüket. Az EVS-ben részt vevő fiatalok *Youth pass* tanúsítványt kapnak, amellyel igazolják, hogy hol, milyen önkéntes munkát végeztek és milyen képességeikben fejlődtek ezáltal (NÁRAI–REISINGER 2016).

élhető élmények, tudások ráébresztik a fiatalok egy részét arra, hogy a körülöttük lévő világ alakítására, jobbítására, rászoruló embertársaik segítésére ők is képesek, és ehhez eszközöket, módszereket is megismertet velük.

Hallgatói vélemények

„Nagy meglepetéssel tapasztaltam a műszaki tárgyak közé ékelődött eltérő irányú tantárgyat, de később ráébredtem ennek a tantárgynak a jelentőségére, olyan dolgokra, amikre egy műszaki tantárgy nem lenne képes megtanítani. [...] A jövőben is szeretnék ilyesmivel foglalkozni az önkéntesség keretein belül, remélhetőleg akad rá esélyem és lehetőségem, mert tényleges örömmel töltött és tölt el a munkám, amit ez idő során véghezvittünk diáktársaimmal...” (építőmérnök szakos hallgató)

„...És igazából ez az egész segítő gyakorlat, arra volt jó, hogy rácsodálkozzak a világra. Mert nagyon sok probléma eddig is előttem hevert, csak egyszerűen nem vettem róla tudomást, de azt hiszem sokat lendített a felfogásomon és az életszemléletemen az ifjúságsegítés és úgy egészében az önkéntesség.” (jogász szakos hallgató)

„...És itt szeretném megjegyezni, hogy én ezt az egy félévet kötelezővé tenném minden egyetemista számára, mert mindenkinek csak hasznára válhat az itt eltöltött idő. Én is köszönöm a lehetőséget, nagyon tanulságos volt.” (építőmérnök szakos hallgató)

„Összegezve a gyakorlatot [...] nem fogom elfelejteni ezt a félévet. Kicsit megint felnőttebbnek és tágabb látókörűnek érzem magam. Minden hallgatótársamnak csak ajánlani tudom majd, hogy vegyen részt ebben a programban, mert itt csak tapasztalni lehet.” (jogász szakos hallgató)

„Az önkéntes segítőgyakorlat óra az egyik, amit kötelező tantárggyá tennék az egyetem összes szakán, hisz annyit adunk vele másoknak és annyit ad nekünk, mint semelyik másik tárgy. Az emberek nagy része alapvető természetükből adódóan hajlandóak lennének mások megsegítésére, de nem tudják, hogy álljanak neki, mi lenne ennek a módja. Ez az óra el tudja indítani a hallgatókat ezen az úton, amin jobb esetben utána tovább is haladnak. Bele láthatnak milyen nehéz helyzetben, rossz sorssal élnek emberek és ez felnyithatja a szemüket, így meglátják, mekkora szükség van egy picit segítségre is akár és hogy tudják értékelni mindazt a saját életükben, amit eddig nem tudtak.” (logisztikai mérnök szakos hallgató)

Fogadó szervezetek munkatársainak véleménye a teljesség igénye nélkül

„... nagy segítségünkre vannak a hallgatók. Több lakónk is nagy örömmel fogadja az egyetemistákat, várják a velük való találkozást, beszélgetéseket. Hasznosnak tartom a programot, mert ezek a fiatalok, akik a későbbiekben nem szociális téren fognak elhelyezkedni betekintést nyerhetnek egy másik területre. Időnként érdekes meg tapasztalnunk nekem és a kollégáimnak, hogy hogyan fedezik fel az idős emberekkel való munka során az empátia érzését, hogy egy-egy élettörténet vagy aktuális probléma mennyire elgondolkodtatja őket.” (idősothton munkatársa)

„Az a véleményem, hogy – különösen a mi esetünkben – az önkéntesek jelenlétének legfontosabb hozadéka az, hogy az itt szerzett pozitív tapasztalatoknak a fogyatékkal élő emberek társadalmi megítélésében, a velük kapcsolatos előítéletek lebontásában igen nagy szerepe van. Bár lakóink társadalmi integrációját mi egyébként is nagyon komolyan vesszük, és ezen a téren igen sokat tettünk és teszünk érdekükben (kiállítás, programok, „jelen lenni”, vásárok a kézműves portékákkal, és sorolhatnám...), de a mozgásterünk elég szűk. A másik fontos hozadékát az intézményünk ismertebbé válásában látom, amihez a hallgatók szintén nagymértékben hozzájárulnak.” (fogyatékossgal élő fiatalokkal foglalkozó szervezet vezetője)

„Mindenképpen hasznosnak tartom a programot. Az előző félévek során született beszámolók alapján, amelyeket a programban részt vevő gyakornokok írtak, szinte mind arról tanúskodott, hogy nekik is megérte és sokat jelentett a program. Hozzátesz a személyiségfejlődésükhöz, világnézetük, világképük kialakításához és átéli a segítség örömeit.” (fiatalokkal foglalkozó szervezet vezetője)

„Jó, ha más szakon végző hallgatók is bepillantást nyerhetnek a szociális szférába. Lehet, hogy ügyvédként, építészként stb. szükségük lehet erre a fajta meg tapasztalásra, a »való« világba való bepillantásra. Humánusabbá váltak szerintem a félév alatt az önkéntesek. Észlelték, hogy a világ nemcsak fehér és fekete. Sőt volt, aki saját elmondása szerint személyiségében is változott.” (szenvedélybetegeket ellátó szervezet vezetője)

PEDAGÓGIAI DIMENZIÓK

Programunk nagyon sokféle tanulási helyzetet tartalmaz. A kiinduló gondolat az volt, hogy bármely más szak hallgatói számára kinyitjuk a szociális munka szakos hallgatók első féléves gyakorlatát, aminek neve – Laikus gyakorlat – is kifejezte, hogy nem támaszkodik szakmai tudásra, segítői tapasztalatot nyújt, melyben reflektálják önmagukat a hallgatók, másrészt tényleges, de nem szakmai segítséget kapnak az ellátott emberek, akikkel a hallgatók dolgoznak. A tantárgynak része a gyakorlatkövető szeminárium, melyen a hallgatók csoportosan dolgozzák fel, reflektálják tapasztalataikat. A szociális munka szak gyakorlatainak rendszerét a tanszéki munkaközösség tudatos és alapos munkával dolgozta ki, amiben nagy szerepe volt Azizi Juditnak, aki terepkoordinator, illetve Dezső Zsuzsának, aki tantárgyfelelős volt, nem mellékes, hogy mindketten gyógypedagógusi végzettséggel és gyakorlattal is rendelkeztek. Tóbiás László tanári végzettséggel, nem formális ifjúsági képzések vezetésének tapasztalatával rendelkezett és több gyakorlat követő szemináriumát vezette, mielőtt kezdeményezte, hogy a Laikus gyakorlat szabadon választható tárgy legyen az egyetem minden hallgatója számára. A tanszék akkori vezetője, Budai István tudományos tevékenysége pedagógiai indíttatású, középpontjában a szociális munkások képzése állt. Így rendelkezésre állt egy elméleti-gyakorlati közeg, melyben a nem szociális munkás szakos hallgatók tanulása és annak támogatása értelmezhető és megtervezhető volt néhány konzultáció során, aminek eredménye és formája nem volt több és más, mint a tantárgyi tematika kidolgozása. A tantárgy tanításának megindítása után visszatérően szerepelt a tanszéki munkamegbeszéléseken, ha csak röviden is, akár csak az egyebek napirendi pontban. A tantárgyfelelős azért is fontosnak tartotta a munkaközösség tájékoztatását, mert a gyakorlatot külső helyszíneken teljesítették a hallgatók, a szemináriumokat az egyetem másik kampuszán tartották, mint ahol a tanszék működött, a tantárgy hallgatóival egyetlen más oktató sem találkozott a tanszékről, és a tárgyban nagyrészt olyan tereptanárok működtek közre, akik más gyakornokokkal nem dolgoztak.

A tantárgyban dolgoztak szociális munkás szakos hallgatók, 2016-tól pedig szociálpedagógia szakosok is. Az induláskor és még néhány évig csoportos projektgyakorlatot teljesítettek. Visszatekintve ezt hibás pedagógiai tervezésnek látjuk. Az előkészítés során sem lehetett a szociálismunkás-hallgatók számára jó tanulási helyzetet teremtő, a cso-

port munkájával teljesíthető projektfeladatot definiálni, ez még inkább igaz volt, amikor már futott a tantárgy. Nem mentség, hogy miközben a Széchenyi Egyetem szociálismunkás-képzésének egyik jellegadó tantárgya a két félév hosszúságú projektgyakorlat, máskor is merültek fel hasonló problémák a projektfeladat meghatározásakor. Viszont utóbb nagyon alkalmasnak bizonyult a tantárgy gyakorlatkövető szemináriuma arra, hogy az érzékenyítő és csapatépítő rész vezetésével szociálismunkás- (és utóbb szociálpedagógus-)hallgatók csoportmunka gyakorlatukat teljesítsék, ketten-négyen együtt dolgozva. Különleges tanulási helyzetet biztosít, hogy több alcsoporttal kell dolgozni, ugyanazt a foglalkozást többször megtartva, így variálhatóak a – vezetői és megfigyelői – szerepek, de akár azonos szerepben is több módon dolgozva lehet összehasonlítható tapasztalatot szerezni. A szociális szakos hallgatókból álló csoportok az első két foglalkozáson – a gyakorlati helyek kiválasztásakor, majd az első szemináriumokon, ami kizárólag az érzékenyítésről és a sok szak hallgatóiból való csoportépítés megkezdéséről szól, a jégtörést szolgálja – részt vevő megfigyelők. A következő alkalmakat ők tervezik és valósítják meg. Pécsi Gertrúd a tervezéshez konzultációt biztosít, jelen van a foglalkozásokon (a kurzus szervezési-adminisztratív feladatainak ellátásán túl) megfigyelőként, majd a foglalkozások után azonnali csoportos tapasztalatfeldolgozást facilitál és visszajelzést ad a szociális szakos hallgatóknak. Ezekben a feladatokban támaszkodik azokra a saját élményekre, amiket hallgatóként szerzett a Széchenyi Egyetem szociálismunkás-képzésében, és még inkább az ifjúsági munka területén trénerként, továbbá általános és középiskolások, illetve egyetemisták számára a fogyatékossgal élők élete iránt érzékenyítő foglalkozások szervezőjeként és vezetőjeként gyűjtött és reflektált.

A Széchenyi Egyetem szociálismunkás-képzése keretében mindig nagy hangsúlyt kapott a tereptanárok felkészítése és támogatása, például két félév hosszúságú szakirányú továbbképzés is folyt (Lásd: TÁMOP 5.4.4.09/A-2009-0015 Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézet – Széchenyi István Egyetem), módszertani kiadvány is készült (AZIZI 2011), rendszeresek a tereptanári műhelyek, az új tereptanárok felkészülését és beállítását terepkoordinátor segíti. Az Önkéntes segítő gyakorlat terepintézményeit, illetve tereptanárait részint a tanszék meglévő partnerei, részint a város jeles civiljei közül kérjük fel. A szociálismunkás-hallgatók tereptanárainak fizetése is inkább jelképes, mint a munkával arányos. A tereptanárok megfizetésére nem volt forrás, a felkért személyek társadalmi felelősségvállalására apelláltunk, több gyakornok fogadása bővíthette

a terepintézmény erőforrásait. A szociálismunkás-képzésből – értelemszerűen – csak szociális intézményekbe küldünk gyakornokokat. Az Önkéntes segítő gyakorlat központi gondolata a társadalmi felelősségvállalás keretében történő személyes segítségben való tapasztalatszerzés, így egy széles – a civil szervezetektől a gyermekjóléti-szociális ellátásokig terjedő – skálán akartunk gyakorlati lehetőségeket kínálni a hallgatóknak. A felkért tereptanárokkal egy műhelyt tartottunk, hogy a közös célokban a hallgatói és tereptanári feladatokban megállapodhassunk. Ez egy közös tanulás volt, és szándékunk szerint megalapozta, hogy a tantárgyban végzett munkát tereptanárok és egyetemi állásban levő oktatók egyaránt egyénenként és munkaközösségeként is tanulási folyamatként értelmezzék önmaguk számára is. Ebben a saját munkánkat – az egyetemi rendben a tantárgyért felelősséget viselőket – sokeleműnek láttuk: át kellett adnunk az egyetemi működésre vonatkozó információkat, fel kellett vázolnunk a tantárgyra vonatkozó elképzeléseinket, serkenteniünk kellett az egyéni gondolatokat, közös álláspontok és munkakultúra kialakítását a hosszú távú együttműködéshez. A szerepünket leginkább animátorinak tekintjük, a tanulmányi szabályok teljesítésén túl az egyéni és csoportos, alkotó tevékenység megélését tartjuk fontosnak. A gyakorlatok során a tereptanároknak is hasonlóak a feladataik, célunk volt, hogy a velünk végzett munka saját élményt adjon nekik ezekhez. Mindezt fellengzősnek, nehezen igazolhatónak láthatja az Olvasó. De abban biztosak vagyunk, hogy a tantárgyunk sikere alapvetően múlt azon, hogy egyszerű tereptanárokat találtunk, akikkel örömmel dolgozunk együtt, akiktől és akikkel nagyon sokat tanulunk.

Kezdetektől világos, hogy a kreditszám és a tárgy hallgatók közötti híre viheti sikerre az ügyünket, továbbá annak fontossága, hogy a hallgatók értsék, egy jelentős részben önszabályozó tanulási folyamatot élnek meg. Mindig nehéz volt szembesülnünk azzal, hogy a 21. században a hallgatók frontális előadásokat várnak, legfeljebb kisebb csoportokban. Sokakat a pánikzónába toltunk már a kölcsönös tegeződés erőltetésével, a feldolgozó szemináriumokon is aktív, cselekvő részvétel elvárásával, pedig mi csak a szociális szakma tanulási zónáját céloztuk. Folyamatosan hangsúlyozzuk, hogy a saját tanulásáért mindenki önmaga felelős, kezdve a gyakorlati hely választásán – persze az egyes gyakorlati helyek fogadóképességének határaiig. Soha nem sikerült azt a célunkat maradéktalanul elérnünk, hogy a tantárgy felvételekor minden választható gyakorlati helyről legyen információ a honlapon. Rosszabb eredményeink voltak abban, hogy az

elérhető információkat hány hallgató nézte meg... Ezért a félévet indító első heti foglalkozás sokaknak az egyetlen információszerzési lehetőség, és azonnal dönteni kell. Minden gyakorlati hely egy-két percben mondja el a legfontosabb információkat – helyettesíteni nem tudjuk és nem is akarjuk a honlapon való tájékozódás lehetőségét. A tantárgyfelelős a tárgy legfontosabb kérdéseit ismerteti: a feladatok általános jellegét, a tanulási módokat, az etikai, adatkezelési és titoktartási szabályokat. A tereptanárok és a gyakorlatkövető szemináriumok vezetői szinergikus fellépése alapvető értékteremtő eleme, kerete a tárgy pedagógiai hatásainak, ehhez hozzájárul, hogy mindnyájan résztvevői vagyunk az első foglalkozásnak. A gyakorlatkövető szemináriumokon csoportmunka-gyakorlatukat teljesítő hallgatók részt vevő megfigyelőként vesznek részt ezen az alkalmon – miként az első szemináriumon. Őket is bemutatjuk és majdani szerepüket is. Mind nekik, mind az Önkéntes segítő gyakorlat gyakorlókainak adunk ezzel egy kis akklimatizálódási lehetőséget, hogy bele tudjanak helyezkedni a közös munka szerepviszonyaiba.

Az első találkozás a gyakorlókknak a gyakorlati helyekkel való megállapodásával, a telefonszámok cseréjével végződik, vagy megbeszéljük az első találkozást is, vagy a hallgató azután jelentkezik, hogy kialakul a tantermi óráinak rendje. Az Önkéntes segítő gyakorlat 42, terepen teljesítendő óra, a terephely és a hallgató megállapodása szerinti időbeosztásban, főszabályként heti 3 órában, de kölcsönösen előnyös volt, hogy néhány terepintézmény hétvégi, akár félnapos programokhoz, elutazásokhoz kérte gyakorlók közreműködését, és mindig volt, akinek ez kedvező lehetőség volt. Heti 1 óra a gyakorlatkövető szeminárium, amit kéthetente tömbösítve tartunk. Nincs feltétlenül minden héten feldolgozni való élmény, gyakran megesik, hogy egy történet a gyakorlati helyen továbbgördül a következő hétre, egy váratlan esemény magyarázatot nyert stb. Ezt a szociális szakemberek jól ismerik, a gyakorlókknak új, viszont nemcsak a segített emberekkel való munkában, de a saját életükben is hasznosítható tapasztalat. Az egyes foglalkozásokhoz túl kevés lenne a 45 perc csoportdinamikai szempontból is. Ha röviden is, de kell jeget törni és zárni a csoportalkalmat. A szemináriumokat a szociális professzió csoportmunka tipológiájában feladatcsoportnak, szűkebben tanulási csoportnak sorolhatjuk be. Különlegességet ad, hogy a tanulás tényleges – nem szimbolikus – feladatok végzése során szerzett tapasztalatok és másodlagosan azok reflektív és önreflektív feldolgozása révén valósul meg. A tárgy hallgatóinak összességén belül

nyitott csoportokkal dolgozunk. El kell fogadnunk, hogy egy minden szak hallgatói számára meghirdetett kurzussal alkalmanként ütközhetnek a hallgatók más feladatai. Ezért két egymást követő héten ugyanazzal a programmal dolgozunk, elsősorban az érzékenyítő és csapatépítő részben. Azt kérjük a hallgatóktól, hogy tartsák a kéthetes ritmust, de ha elkerülhetetlen az ütközés, jöhetnek a másik héten is. Azért, hogy minél több hallgatót fogadhassunk, az adott napok csoportjait kettébontjuk – a hallgatók választása szerint. Így tudunk akár száz hallgatóval is értékes módon dolgozni, a kéthetes ciklusokban négy kiscsoportra bontva a kurzus hallgatóit – a félév során minden hallgató egy szemináriumot mulaszthat, a gyakorlatban így ténylegesen kiscsoportokkal dolgozunk a szemináriumokon.

Az egyik kiscsoport az érzékenyítő és csapatépítő gyakorlatokkal kezdi a szemináriumot, a szociális szakos hallgatókkal, a másik kiscsoport pedig a tényleges tapasztalatfeldolgozással. Ennek a csoportnak a munkája triádokban indul: összefoglalják egymás számára az elmúlt két hét tanulását. Ez az intim helyzet bír jégtörő funkcióval is, és cél, hogy mindenki legalább három percig beszéljen – és a másik hat percben erős késztetést kapjon interakcióra. A feladat utasítása a legfontosabb események, az azok révén szerzett tapasztalatok, továbbá a megvalósult személyes tanulás – folyamat és eredmény – összefoglalását kéri a beszélőtől. Az éppen hallgatói szerepben levő diákoktól a megértésre törekvő figyelem és ennek kifejezése gyakorlását, szükség szerint értelmező kérdések feltételét kérjük, hogy beszélő és hallgatók egyaránt biztosak legyenek benne, a hallgatók értik, amit a beszélő ki akart fejezni. Tulajdonképpen a Rogers által is leírt értő beszélgetés mint a közös értelmezés, gondolkodás, – mégoly jelképes – problémamegoldás gyakorlását kérjük. A fennmaradó félórában teljes csoportos beszélgetést tartunk. A beszélgetés tárgyát a hallgatók határozzák meg. Bármelyik csoporttag vethet fel témát: bemutathat egy olyan szituációt, amit a triádban már bemutatott. Kérheti társát, hogy a triádban bemutatott szituációt hozza a teljes kiscsoport munkájába. Lehet hozni más témát is, a terephelyi tapasztalatok közül, vagy akár a sajtóban, közbeszédben az adott napokban felkapott ügyek közül, feltétel, hogy a téma értelmezhető legyen szociálpolitikai, társadalompolitikai keretben, lehessen a megvitatásából tanulni. Így például oktatási témákkal foglalkoztunk korrepetálás során szerzett tapasztalatok és jogszabályváltozásról szóló hírek alapján. Minden félévben tapasztalat volt, hogy a hallgatók jelentős része bezárkózott, amikor a politika szót meghallotta. A

politika társadalmi szerepéről, a hatalmi-pártpolitika és a szakpolitikák – úgy is, mint tudományok – különbségéről a hallgatók nagy része soha nem hallott, önállóan nem gondolkodott. Az állampolgári szerep az adott körülmények között leginkább akkor volt megközelíthető, ha a csoportnak volt felvidéki tagja, és Szlovákiában választások voltak. Ezek a hallgatók többnyire ismeretekkel és megfontolt véleménnyel is rendelkeztek, hiszen erre őket sokféle hatás készítette. Elemi választójogi ismeretek elemzésétől a kisebbségi lét mély kérdéseireig terjedtek ezen beszélgetések témái. Egy másik állam és polgárai viszonyáról könnyebb volt elgondolkodnia hallgatóinknak, de sokak nem tudtak, akartak átlépni a gondolkodásuk előtt álló falakon. A tantárgy léte alatt sok minden történt Magyarországon. Voltak hallgatók, akik öntudatosan, magukat akár címkézve is rasszista és / vagy szélsőséges, mások diszkriminatív álláspontokat hangoztattak. Mindig volt hallgatónő, aki a nemi diszkrimináció ellen felszólalt. Egy időben nagyon sok hallgató számolt be cigány kortársaktól elszenvedett sérelmekről – szóbeli szexuális abúzustól súlyos személy elleni erőszakcselekményekig, de mindig általános tapasztalat volt, hogy a cigányságról való beszédhez még szavai sincsenek hallgatóink nagy részének. A legnyíltabban kifejeztük: a társadalom felelősségének tartjuk, hogy magának nincsenek szavai a cigánysággal kapcsolatos érzéseire, gondolataira, interakciójára, és azt is, hogy a felnövekvő generációkat, így a hallgatókat sem segíti ezen kihívások megküzdésében. És beszéltünk arról, hogy a hallgatók már felnőtt emberek, értelmiségiként különös felelősségük is lesz, hogy változzon a társadalom, ami csak egyes emberek tettein keresztül lehetséges.

A gyakorlat során szerzett tapasztalatok feldolgozásában többsikúnak éljük meg az oktatói munkát. Legszívesebben felnőtt tanulók csoportjainak facilitátorai vagyunk. Mivel az egyenrangú (arra törekvő) felek reflektív-önreflektív csoportos tanulása a hallgatók túlnyomó része számára teljesen ismeretlen, magának a módszernek a tekintetében tréneri szerepben dolgozunk. Mivel a hallgatók nem rendelkeznek szociálpolitikai, illetve társadalompolitikai ismeretekkel, legfeljebb minimális szociológiai tudásokkal bírnak, de általában azzal sem, a kontextusok megteremtéséhez meg kell adnunk az ismereteket. Küldetésünknek tekintjük az értelmiségnevelést, ami megjelenik értékilemmák, saját értékeink mint érvényes választások egyikének felmutatásában, a hallgatók ösztönzésében saját értékeik megfogalmazására.

A gyakorlati tapasztalatok csoportos feldolgozása arra is lehetőséget teremt, hogy a hallgatók – ha nem is túl mélyen, de – betekinthessenek azoknak a gyakorlati helyeknek az életébe, melyekben hallgatótársaik vannak gyakorlaton. Ez bővíti a megismerhető intézmények körét, és lehetőséget ad összehasonlításokra, hasonlóságok felismerésére, mélyebb ismeretek szerzésére.

A tereptanároknak és a gyakornokoknak a kurzus idején végig konzultációs lehetőséget biztosítunk. Bár többször elhatároztuk, hogy a félév során felkeresünk legalább minden terepintézményt – azt eleve reménytelennek tartottuk, hogy minden gyakornokunkkal találkozassunk, hiszen egyéni munkarendben dolgoztak –, ez teljesíthetetlenül nagy vállalásnak bizonyult.

A hallgatók tanulási folyamata egy legalább 3 oldalnyi házi dolgozat megírásával zárul, melynek címe azonos a szociálismunkás-hallgatók Laikus gyakorlatának hagyományos címével: Segítő kapcsolat részese voltam. A cím kifejezi, hogy a saját tapasztalat, tanulás reflektálása a feladat. A gyakornokok alapvetően kreditekért és érdemjegyért teljesítik az Önkéntes segítő gyakorlatot is, nekünk azonban más az alapvető célunk, mint általában a többi egyetemi kurzus oktatásával. A kurzus jegyét alapvetően a tereptanárok javaslata határozza meg, azoktól csak lefelé térünk el, amennyiben a hallgató nem teljesíti a szemináriumhoz kapcsolódó formai követelményeket. A tapasztalatok feldolgozását semmiképpen nem kívánjuk értékelés tárgyává tenni – kivéve, ha ezen feladat megoldásaként semmit sem produkál a hallgató. Diákjainkkal szemben a kurzuson alkalmazott formák sok kihívást jelentenek. A túlnyomó többségük számára teljesen szokatlan, előzmény nélküli, hogy nem frontális előadásokat kell végigülni, hogy megnyilvánulást, reflexiót, önreflexiót kérünk, társak előtt is, szóban és írásban is. A kihívás jól ismert a szociális képzésben is: a hallgatót abban is segíteni kell szakmai identitása megküzdésében, hogy önmagának mérje fel és legyen képes kifejezni, hol tart az úton. Jó osztályzat elérése érdekében ne játssza el az oktató (és a hallgatói csoport) számára, hogy kialakított valamiféle elvártnak feltételezett identitást, és ami még fontosabb, ne higgye el ő maga, hogy megküzdött, erős identitással rendelkezik, amikor ez még nincs így. Hiszen az erős szakmai identitás lesz majd a szakmai cselekvések meghatározója. Ugyanígy kerülni igyekszünk az Önkéntes segítő gyakorlaton is minden olyan helyzetet, amiben a gyakornok késztetést érezne egy elvárt identitás felmutatására, amivel ő még nem rendelkezik, és ezzel a korai zárás identitásszintjén való megrekedéséhez járulnánk hozzá.⁷

⁷ Lásd Marcia identitásállapot-elméletét, hivatkozva pl. COLE–COLE 1998.

A mi Önkéntes segítő gyakorlatunk, az iskolai szolgálat, más hasonló programok és a spontán tanulás számára is ez a legnagyobb kockázat: a tapasztalat önreflexiót nélkülöző tudássá formálásának hamis meggyőződése. Ezekben a tanulási helyzetekben az a legfontosabb, hogy belássuk, nem a segített emberekről van a legfontosabb tanulni valónk, hanem a hozzájuk való viszonyulásunkról, tehát legalább felerészben önmagunkról. És ebből következik, hogy a közösségi szolgálatnak, az Önkéntes segítő gyakorlatnak hozzájárulása van, de egyetlen pedagógiai eszközként csak kivételes esetekben lehet önmagában elégséges a hatása. Ez egyrésztől erős érv amellet, hogy sok más hasonló célú pedagógiai helyzetet igyekezzen teremteni, aki csak teheti. Másrészt amellet, hogy ezeket a helyzeteket (is) önmagunk, a „tanárok” számára is tanulási helyzetként értelmezzük, és minden érintett számára.

A tereptanári műhelyeket értékes, gondolatokban és érzelmekben gazdag pedagógusi együttléteknak éltük meg. Feltételeztük, talán tudjuk még magasabb színvonalra emelni a közös munkát, és szerettünk volna viszonzást adni tereptanárainknak, akik – emlékeztünk rá – nem kapnak fizetést munkájukért. A „Gyakornokfogadástól az önkéntesmenedzsmentig” címmel a Civil Alap támogatásával a 2009-2010-es tanévben hat alkalomból álló műhelysorozatot rendeztünk tereptanáraink számára. A keretet a Szociális Projektinkubátor, Közösségi Akció és Kutatás Alapítvány szolgáltatta, amit eleve azért működtetünk, hogy legyen lehetőségünk kilépni a tanszéki keretből. A vezető tréneri feladatra az Önkéntes Központ Alapítvány tréneri körének tagját, Strenner Szilárdot kértük fel, a coo-tréneri feladatokat Tóbiás László látta el, a folyamatos munka és az egyes műhelynapokra való felkészülés révén ő is kapott önreflexiót és reflexiót nyújtó helyzeteket, miként – e sorozatban és más módokon – a program minden közreműködője. A tereptanárok szívesen vettek részt a több alkalomból álló tréningen, ahol készségfejlesztés, tapasztalatcsere segítette őket az önkéntesekkel végzett munkájuk során. Évek múltával szerettünk volna hasonló programot szervezni tereptanárainknak, többször pályáztunk ehhez támogatásért. Jelenleg a tanszéken futó „A szociális munkás és közösségek segítésére irányuló felsőoktatási képzések innovatív, duális és gyakorlatorientált fejlesztése. Transzformatív-dialogikus tanulás a kooperáció szolgálatában” elnevezésű EFOP projekt keretén belül a 2018/2019-es tanévben három képzésfejlesztési tréning került megszervezésre, melyek nyitottak voltak tereptanáraink számára is, akik éltek is a lehetőséggel és nonformális tanulás, kommunikáció és konfliktuskezelés területén fejleszthették önmagukat.

A programot úgy gondoljuk teljesnek és koherensnek, hogy a tapasztalatainkat, még inkább a munkaközösségünkben kialakult szempontjainkat megosztjuk konferenciákon és publikációkban. Igyekeztünk olyan fórumokon szerepelni, melyek révén a hasonló célú közoktatási és felsőoktatási programok minden aktorát elérhetjük: az egyetemeket (TÓBIÁS 2014a), a civil szervezeteket (TÓBIÁS 2014b), a szociális szervezeteket (TÓBIÁS 2015), a közoktatást: Taní-tani Konferencia 2014. Meggyőződésünk, hogy az Önkéntes segítő gyakorlat tapasztalatai felhasználhatóak a közösségi szolgálat értékes pedagógiai eszközként való használatához, az állampolgári (ön)nevelés legtagabb köreiben és összefüggéseiben.

IRODALOM

- A Nemzeti alaptanterv tervezete (2018): A Nemzeti alaptanterv tervezete. Készült az EFOP - 3.2.15 VEKOP - 17-2017-00001 A köznevelés keretrendszeréhez kapcsolódó mérési-értékelési és digitális fejlesztések, innovatív oktatásszervezési eljárások kialakítása, megújítása c. projekt Tartalomfejlesztési alprojektje keretében. Oktatás 2030.
- ANDORKA Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Második javított és bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
- Az önkéntes munka (2016): *Az önkéntes munka jellemzői*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- AZIZI Judit (2011, szerk.): *Munkafüzet – a „Szociális és közösségi terepgyakorlat vezető” szakirányú továbbképzés hallgatói részére*. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- BARTAL Anna Mária – KMETTY Zoltán (2010): *A magyar önkéntesek motivációinak vizsgálata és a magyar önkéntesmotivációs kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei*. Kézirat. Budapest.
- BOUMENDIL, Jacqueline (é. n., szerk.): *The Voluntary Sector in post Maastricht Europe*. CIVICUS.
- BROWN, Eleonor (1999a) *Assesing the Value of Volunteer Activity. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 1. 3–17.
- BROWN, Eleonor (1999b): *The Scope of Volunteer Activity and Public Service. Law & Contemporary Problems* (Autumn) 17–42.
- BUDAI István (2011, szerk.): *Terepgyakorlatok könyve*. Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézet – Széchenyi István Egyetem, Győr.

- BUDAI István – SOMORJAI Ildikó – VARSÁNYI Erika (2008, szerk.): *Képzésmódszertani kézikönyv a közösségi szociális munka tereptanárai számára*. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- COLE, Michael – COLE, Sheila R. (1998): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CZAKÓ Ágnes – HARSÁNYI László – KUTI Éva – VAJDA Ágnes (1995): *Lakossági adományok és önkéntes munka*. Központi Statisztikai Hivatal, Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- CZIKE Klára (2006): Önkéntesség és társadalmi integráció. In: Czike Klára – Kuti Éva (szerk.): *Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció*. Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest. 21–72.
- CSEPELI György – PRAZSÁK Gergő (2011): *Az el nem múltó feudalizmus*. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, Budapest. http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=261%3Aaz-el-nem-mulo-feudalizmus (Utolsó megtekintés: 2018. július 10.)
- FÉNYES Hajnalka – KISS Gabriella (2011): *2011 – az Önkéntesség Európai Éve. Az önkéntesség társadalmi jelensége és jelentősége*. http://campuslet.unideb.hu/dokumentumok/tanulmányok1/Munka/Onkentes_munkarol/Fenyesh_KissG_Az_orkentesseg_tarsadalmi_jelensege_es_jelentosege_DebreceniSzemle2011.pdf (Utolsó megtekintés: 2018. július 10.)
- GÁTI Annamária (2010): *Aktív állampolgárság Magyarországon nemzetközi összehasonlításban*. TÁRKI-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatókutató Központ Zrt., Budapest.
- NÁRAI Márta (2008): *A nonprofit szervezetek helye és szerepe a helyi társadalmak életében – A nyugat-dunántúli nonprofit szektor helyzetfeltárása*. Doktori disszertáció. ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociológiai Doktori Iskola, Győr–Budapest.
- NÁRAI Márta (2014a): Humán szükségletek alakulása Győrben I. – Alapszükségletek. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. (A győri járműipari körzet, mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze c. kutatás monográfiái 4.) Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 154–181.
- NÁRAI Márta (2014b): Humán szükségletek alakulása Győrben II. – Magasabb rendű aktivitási szükségletek. In: Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *A helyi társadalom és intézményrendszer Győrben*. (A győri járműipari körzet, mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze c. kutatás monográfiái 4.) Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr. 182–200.

- NÁRAI Márta (2015): *Felsőoktatási intézmények szerepe a hallgatók társadalmi szerepvállalásának alakításában*. Kézirat. Győr.
- NÁRAI Márta – REISINGER Adrienn (2016): *Társadalmi felelősségvállalás és részvétel a lokális és területi közösségi folyamatokban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Nemzeti Alaptanterv (2012): Melléklet a 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelethez. *Magyar Közlöny* 66. 10 639–10 847.
- Önkéntes munka (2012): *Önkéntes munka Magyarországon. A Munkaerő-felmérés, 2011. III. negyedévi kiegészítő felvétele*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- PERPÉK Éva (2011): *Önkéntesség és közösségfejlesztés*. PhD-értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- SMITH, Seven Rathgeb (1999): Volunteering and Community Service. *Law & Contemporary Problems* (Autumn) 169–177.
- TÓBIÁS László (2014a): Értelmiségnevelés – nem hozott anyagból. In: Mészáros Attila (szerk.): *A felsőoktatás tudományos, módszertani és munkaerőpiaci kihívásai a XXI. században*. Széchenyi István Egyetem, Győr. CD80–CD87.
- TÓBIÁS László (2014b): Gyakornokok és közösségi szolgálatot teljesítők civil szervezetekben: Civil szervezetek a formális oktatásban, képzésben. *Civil Szemle* XI/1. 27–42.
- TÓBIÁS László (2015): A szociális képzők és a szociális szakma egésze hozzájárulása az inkluzív társadalom és a társadalmi részvétel fejlesztéséhez. In: Hervainé Szabó Gyöngyvér, Baráth Gabriella (szerk.): *Inkluzív társadalom – Jól-lét – Társadalmi részvétel (Inclusive Society – Well-being – Participation)*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. 117–130.
- WILSON, John – MUSICK, Marc (1999): The Effect of Volunteering on the Volunteer. *Law & Contemporary Problems* (Autumn) 141–168.